

Over prosopalgia Fothergillii

<https://hdl.handle.net/1874/296925>

4

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

OVER

PROSOPALGIA FOTHERGILLII.

4

OVER
PROSOPALGIA FOTHERGILLII.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

Dr. G. J. LONCQ, C. J. Zⁿ.,

GEWOON HOOGLEERAAR IN DE GENEESKUNDE,

MET TOESTEMMING VAN DEN ACADEMISCHEN SENAAAT

EN

VOLGENS BESLUIT VAN DE GENEESKUNDIGE FACULTEIT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Dokter in de Geneeskunde

AAN DE HOOGESCHOOL TE UTRECHT,

TE VERDEDIGEN DOOR

ADOLPH WIJNAND ANTON ELLERBECK,

GEBOREN TE EIJBERGEN,

op Zaterdag 5 Juli 1862, des namiddags ten 6½ ure.

UTRECHT,
J. VAN BOEKHOVEN,
1862,

PROBATE COURT, KNOX COUNTY, TENN.

IN RE: ESTATE OF JAMES H. LUTHER, DECEASED.

VS. THE KNOX COUNTY BOARD OF COMMISSIONERS.

JOHN A. LUTHER, Adm'r.

Comes now the undersigned, John A. Luther, Adm'r. of the Estate of James H. Luther, deceased, and files for the record and for the purpose of obtaining an order of the Court for the sale of the real estate of said deceased, the following certified copy of the will of said deceased, to-wit:

I, JAMES H. LUTHER, of the County of Knox, State of Tennessee, do hereby certify that the following is a true and correct copy of the will of James H. Luther, deceased, as the same appears from the records of the Probate Court of said County.

Witness my hand and seal of office, this 1st day of January, 1901.

JAMES H. LUTHER, Adm'r.

Subscribed and sworn to before me this 1st day of January, 1901.

JOHN A. LUTHER, Adm'r.

Subscribed and sworn to before me this 1st day of January, 1901.

JOHN A. LUTHER, Adm'r.

Subscribed and sworn to before me this 1st day of January, 1901.

JOHN A. LUTHER, Adm'r.

Subscribed and sworn to before me this 1st day of January, 1901.

JOHN A. LUTHER, Adm'r.

Subscribed and sworn to before me this 1st day of January, 1901.

JOHN A. LUTHER, Adm'r.

Subscribed and sworn to before me this 1st day of January, 1901.

JOHN A. LUTHER, Adm'r.

AAN

MIJNE DIERBARE OUDERS.

VOORWOORD.

Niet aan de begeerte om te schrijven, maar aan de verplichting, die de wet mij oplegt, om den graad van doctor in de Geneeskunde te kunnen erlangen, heeft dit boekje zijn ontstaan te danken.

Gretig intusschen, neem ik deze gelegenheid te baat, om aan mijne waarde leermeesters, de Hoogleeraren LONCQ, VAN GOUDOEVER en DONDEERS, openlijk mijnen innigen dank te betuigen voor het grondig

onderrigt van hen genoten. Vooral aan mijn Hoog
Geachten Promotor, den Hoogleeraar LONCQ, die mij
in het zamenstellen van dit proefschrift zoozeer ter
zijde stond, reken ik dezen dank in de hoogste mate
verschuldigd.

Mijnen vrienden roep ik een hartelijk vaarwel toe.

HOOFDSTUK I.

Begripsbepaling.

Onder prosopalgie, afgeleid van de woorden *πρόσωπον*, aangezigt, en *ἄλγος*, pijn, verstaat men eene meer of minder hevige pijn in het aangezigt, welke haren zetel heeft in de baan van den nervus trigeminus, als de eenige gevoelszenuw, welke daar ter plaatse verloopt, terwijl de nervus facialis slechts daarin kan deelen, in zoo verre hij door zijne talrijke verbindingen met den nervus trigeminus, voor een deel gevoelszenuw is geworden.

Men heeft ze prosopalgia Fothergillii genoemd naar Fothergill, aan wien de eerste meer naauwkeurige kennis van dezen ziektevorm te danken is.¹⁾ De namen: neuralgia frontalis, supra- en inframaxillaris dienen slechts om den vorm, waaronder de neuralgie van den nervus trigeminus zich vertoont, nader te bepalen, aangezien het nooit voorkomt, dat alle takken van den nervus trigeminus op gelijke wijze van hunne normale functie afwijken²⁾.

1) Collection of Fothergill's works by Letsom. London 1773. 8 vol. II. Samml. auserl. Abh. zum Gebr. pract. A. B. III. S 149.

2) De naam Tic douloureux, door Nicolaus André daaraan gegeven, is in Frankrijk tot nog toe behouden gebleven.

HOOFDSTUK II.

Verschijselen.

Het eerste en voornaamste verschijnsel van deze ziekte of, zoo men wil, van dezen ziektevorm is, zoo als ik reeds zeide, de pijn, welke ik, even als die bij andere neuralgien, in twee soorten meen te moeten onderscheiden:

A. pijn, welke zich slechts voor een oogenblik en dan verschietend doet gevoelen;

B. pijn, die aanhoudend, knagend en immer op dezelfde plaats gezeteld is.

A. Gewoonlijk gaan aan dezen vorm van prosopalgie voorboden vooraf, bestaande in een gevoel van gloeiing, spanning, trekking in de gelaatsspieren, jeuking, eene soort van aura, koud zijn, rilling, mierenkruipen enz.; in zeldzame gevallen een gevoel van angst in den scrobiculus cordis.

Leeken, met de ziekte nog onbekend, meenen bij dergelijke verschijnselen, dat ze aan kiespijn lijdende zijn. Al spoedig wordt de pijn heviger, schiet van de eene plaats naar de andere, schijnt soms zeer diep onder de huid te verlooopen, als eene knagende beenpijn, met gevoel van snijden, steken, scheuren, ja zelfs verbrijzelen ¹⁾.

1) Met regt roemt Romberg voor de symptomatologie de juiste beschrijving van den predikant Barth. Mehrjährige sorgfältig angestellte Beobachtungen über den Gesichtsschmerz. Nebst Vorwort von Prof. Dzondi. 8. Leipzig. 1825.

Somtijds blijft de pijn eene halve minuut op eene plaats stationnair, verspreidt zich in een oogenblik door de geheele wang, de slapen, den neus en den mondhoek, zoodat het geheele gelaat als het ware van een dreigt te scheuren. De meeste patienten kunnen dan aan de folterende pijnen naauwelijks weerstand bieden en barsten in een jammerlijk geschreeuw uit. Na verloop van een halve tot twee minuten neemt de pijn plotseling af; het nog gloeiende en trekkende gelaat houdt een gevoel van doofheid en vermoeienis over. De pijn is dan nagenoeg geweken, om na korten tijd haren vorigen aanval te hervatten.

Meestal bestaat een paroxysme uit dergelijke kleine aanvallen, die of met kleinere of met grootere intermissies deze ziekte tot eene der pijnlijkste en betreuenswaardigste maken.

In gevallen, waar de voorboden voor eenen aanval worden gemist, treedt de pijn plotseling, zonder de minste kennelijke aanleiding, in de haar eigene hevigheid op.

De minste drukking of aanraking schijnt de pijn gedurende het paroxysme te vermeerderen, ja, is in sommige gevallen gedurende de intermissie in staat, de aanleiding te worden voor een nieuwen aanval. Daarom ook zijn de zieken, hoewel ze hun hoofd steunen gedurende den aanval, zeer op hunne hoede niet in het minst de pijnlijke plaats aan te raken.

Menigmaal zag Romberg ¹⁾ en ook anderen, hoe het wrijven, het afdroogen des gelaats, of het scheren van den baard een aanval te voorschijn riep.

¹⁾ H. M. Romberg, Lehrbuch der Nervenkrankheiten, Bd. I, § 33.

Sommigen verhalen zelfs, hoe het spreken (onder anderen op den kansel), volgens Valleix, het vertrekken der mondspieren, de draaijing van het hoofd, de jammerlijkste en pijnlijkste gewaarwording ten gevolge had. Een voorbeeld daarvan, ook in andere opzigten belangrijk, door mijn Promotor, den Hoogleeraar Lonceq, waargenomen, zal in het laatste gedeelte van dit proefschrift vermeld worden.

Tot bevestiging van het medegedeelde en om de juistheid der beschrijving meen ik een geval te moeten verhalen door Fothergill waargenomen. Het gold eene vijftigjarige dame van een sterk en volbloedig gestel.

„Ik was,” zegt Fothergill, ¹⁾ „bij haar ontboden, „wegens eene hevige pijn, welke zich aan den éénen „kant des hoofds en gelaats, van af den bovensten rand „des musculus temporalis tot aan de tandenrij uitstreckte. „Naauwelijks had ik twee minuten bij haar doorgebracht, „of ik kreeg reeds uit de hevige draaijingen en bewegingen van het gelaat en van haar geheele ligchaam, het „vermoeden, dat hare ziekte van dien aard was, waar- „van hier sprake is.

„Deze draaijingen berusten niet op spastische spier- „contracties of geschieden ondanks den wil der zieken, „maar behooren tot diegene, welke hevige pijn dikwijls „veroorzaakt, wanneer we ons inspannen om het gevoel van „pijn gedeeltelijk daardoor te verminderen, dat we een „ander deel dan het pijnlijke of ons geheele ligchaam „sterk bewegen.

„Het spreken en kaauwen van spijsen, ja zelfs de min-

1) Op de aangehaalde plaats.

„ste aanraking der huid of der aangedane zijde, werd „spoedig door pijn gevolgd, welke na een kwart of halve „minuut allengs verdween, tot dat eene nieuwe beweging „weder als aanleiding voor een volgenden aanval plaats „greep.”

Behalve de hevige pijnen, vertoonen zich nog gedurende een aanval de volgende verschijnselen: de gelaatskleur is veranderd, de lijdende gezigtshelft rood gekleurd, enkele malen met roode strepen voorzien, verhoogde temperatuur. Verscheidene patienten gevoelen daarenboven een kloppen in het gelaat en is ook het pulseren der slagaderen en het gezwollen zijn der aderen voor den waarnemer duidelijk.

Alsdan bemerkt men trekkingen in de aangezichts-spieren, het voorhoofd gefionst, den m. orbicularis palpebrarum samengetrokken en den mondhoek scheef staande. Bij zeer hevige accessen breiden zich deze trekkingen nog verder op de ademhalingsspieren uit en kunnen ze tot algemeene krampen stijgen.

Van het gelaat af stralen nog schietende pijnen uit naar den nek, de borst en den rug. Meestal zijn handen en voeten koud, het lijf met een koud zweet bedekt en vertoont zich daarbij eene algemeene hyperaesthesie. Ook kan de stem veranderd klinken. Romberg vond gedurende het acces een versnelde en gedurende de intermissie een verlangzaamde pols. Andere waarnemers bemerkten te dezen opzigte juist het tegenovergestelde, maar het zou niet te verwonderen zijn, dat dit moest worden toegeschreven aan de remedia sedantia, welke bij het invallen van een acces werden toegediend. Dat de versnelde pols bij eene typische prosopalgie als hoofd-

symptoom voor de diagnose geldt, wordt door verschillende auteurs bevestigd, doch we komen hierop nog later terug.

Valleix meent, dat de directe verhouding, welke bestaat tusschen den graad der paroxysmi en de hevigheid van de oorzaak, die daaraan te gronde ligt, blijkt uit de volgende feiten:

1°. De aanvallen van snijdende pijnen kunnen ontbreken in het begin en op het einde van het proces, dat is te zeggen, wanneer dit niet meer in zijn hevigsten graad bestaat; maar, zoo dit wel het geval is, ontbreken zij nooit.

2°. Juist in lichtere gevallen treden de schietende pijnen het laatst te voorschijn.

B. Eene knagende en aanhoudende pijn vertoont zich in zeer hardnekkige en chronische gevallen. Meestal gaat echter deze vorm nog met aanvallen van verheffing gepaard, welke evenwel zeldzamer zijn en waarbij de pijn nimmer tot die hevigheid klimt, welke onder den sub A vermelden vorm beschreven is. Het is hier meer eene onsangename, knagende, doffe en pijnlijke drukking, die de patienten doot lijden. Van daar, dat dergelijke lijdens, meestal in eene melancholische stemming, veel meer over het akelige en voortdurende hunner kwaal, dan wel over het ondragelijke der pijn klagen.

Het is dus ook niet te verwonderen, dat de eeuwige gedachte op deze foltering gevestigd, de meeste lijdens voor elken ernstigen arbeid ongeschikt maakt en slechts menschen met eene overgroote wilskracht het zoover kunnen brengen, dat ze daardoor niet geheel en al in de vervulling van hunne beroepspligten gestoord worden.

Siebold 1) heeft een dergelijk geval waargenomen en vermeldt van dien zieke, dat hij gedurende twee maanden, wegens de drukkende pijn, niet den minsten slaap meer genoot. De graad der pijnlijkheid evenwel kan onder dezen vorm zeer verschillend zijn en staat in directe verhouding tot de hevigheid der ziekte en de menigvuldigheid der aanvallen van verheffing.

Onder de verschijnselen, die enkele malen beide vormen vergezellen, zoude ik nog kunnen aanhalen, hoe Valleix in twee gevallen, als afwijking in de functie der borstorganen, duidelijke en uitgedrukte verschijnselen van emphysema pulmonum waarnam. Ik meen intusschen dat men hier aan complicatie, niet aan oorzakelijk of eenig ander verband moet denken.

Hetzelfde geldt van eene abnormiteit der spijsverteringsorganen, die, niettegenstaande zij door de herhaalde aanvallen, zeer weinig schijnen te lijden, onder de 15 gevallen door Valleix waargenomen, tweemaal is voorgekomen. Meermalen trouwens zag men gedurende een aanval oprispingen, gasontwikkeling der darmen, ja zelfs buikloop te voorschijn treden, die men wel degelijk als gevolgen van de irritatie van den nervus trigeminus langs den weg van irradiatie en reflexie moest beschouwen.

*Zetel der pijn en verschijnselen aan
deze verbonden.*

Zoowel in de regter- als in de linker-aangezichtshelft

1) Siebold, doloris fac. morbi rarioris atque atrocis observationibus illustrata adumbratio. Wirceb. 1796.

kan prosopalgie haren zetel hebben ¹⁾. Zeer zelden vertoont ze zich aan beide kanten en nooit worden, zoo als ik in mijne begripsbepaling reeds vermeldde, alle drie takken van den trigeminus op gelijke wijze aangedaan. Gevallen, waar de neuralgie in twee takken optrad, worden vermeld in grooten getale. Evenwel deed zich het meest de pijn in het verloop van den tweeden tak van het par quintum, den nervus maxillaris superior, gevoelen. Alsdan wordt de neusvleugel, de bovenlip, de bovenste tandenrij der aangedane zijde pijnlijk en verspreidt zich de neuralgie verder in het verhemelte en de neusholte. Het is juist bij dit verloop der pijn, dat zich motorische stoornissen voordoen, wegens de menigvuldige anastomosen van de gevoelszenuw met den nervus facialis in den pes anserinus.

De ramus ophthalmicus neemt de tweede plaats in, en wel in het bijzonder de voorhoofdstak. Hierdoor ontstaan schietende pijnen naar het voorhoofd en de wenkbrauwen; van daar naar den éénen ooghoek, in de caruncula lacrymalis, ja zelfs, in het inwendige oog. Meestal gaat deze neuralgie van tranenvloed en somtijds van gezichtsstoornis vergezeld.

Ingeval de neuralgie den ramus maxillaris inferior aandoet, hetgeen aanmerkelijk zeldzamer geschiedt, dan verbreidt zich de pijn in de onderste tandenrij, de kin, de onderlip. Nog zeldzamer volgt zij het verloop van den ramus lingualis. Was dit het geval, dan had men

1) Canstatt meent, dat de rechter aangezichtshelft meer de zitplaats is der neuralgie dan de linker. Handb. der med. Klinik durch K. Canstatt Bd. III. 1°. Abt.

pijn langs den rand en de spits der tong. Gewoonlijk was speekselvloed hiervan het gevolg en werd daarbij soms stotteren waargenomen.

Eenige schrijvers, waaronder Bouillaud, spreken nog van eene neuralgie van die takjes, welke in de dura mater verlopen. In elk geval moet deze uiterst zeldzaam zijn, daar zij in gevallen ontbrak, waar de oorzakelijke aandoening den geheelen stam van den trigeminus had getroffen. Hiertoe behoort het bekende geval van Romberg ¹⁾, waar bij de lijkopening eene belangrijke destructie der schedelbeenderen, met een groot aneurysma en abces der hersenen in het verloop van den trigeminus werd gevonden, zonder dat de lijder, gedurende zijn 26jarige prosopalgie ooit over hoofdpijn had geklaagd.

In zeer zeldzame gevallen wordt er van overspringing der neuralgie van de eene naar de andere zijde gewag gemaakt. Valleix kende hiervan één geval, terwijl dergelijke reeds tweemaal door Lentin en Pujol beschreven waren. Ook mijn Promotor intusschen heeft dit meermalen waargenomen.

Na dit beknopte overzicht, acht ik het niet van belang ontbloom, te vermelden, dat Valleix ²⁾ nog in den loop van den trigeminus punten aannam, wier willekeurige drukking gedurende de accessen de pijn vermeerderde en ook in de intermissies van meer of minder pijn gevolgd werd, ja soms oogenblikkelijk een aanval te voorschijn riep.

1) Romberg, dissertatio specim. neuralg. n. quinti c. tabul. anat. Berlin 1840.

2) Valleix, traité des nevralgies ou affections douloureuses des nerfs, Paris 1841.

Als zoodanig worden door hem 12 punten aangenomen, en zulks op grond van 35 gevallen, waarvan 14 door hem zelven en de overige door anderen zijn waargenomen. De drukking veroorzaakte meestal pijn op die punten, waar ze ook als het ware van zelve, dat is zonder kennelijke aanleiding, bij de zieken een aanvang nam. In andere gevallen echter, nam de zoogenoemde spontane pijn eene andere plaats in, dan die bij drukking werd opgewekt. De volgende tabel geeft hiervan een overzicht:

Spontane pijn en pijn bij drukking in hetzelfde punt vereenigd	26.
Pijn bij drukking zonder spontane pijn terzelfder plaatse	4.
Spontane pijn zonder pijn bij drukking	5.
te zamen	35.

Plaats der pijnlijke punten.

In het verloop van den ramus ophthalmicus:

- a. het palbebraalpunt, ter plaatse van den uitwendigen hoek van het bovenste ooglid, in het verloop van den tak des nervus lacrymalis.
- b. het supra-orbitaalpunt, gelegen aan de opening van het foramen supra-orbitale, in het verloop van den nervus frontalis, voornamelijk den externus.
- c. het nasaalpunt, gelegen aan het bovenste gedeelte van den neus, onder den binnensten ooghoek, in de uitbreiding van den nervus nasalis; het heeft een minder vaste plaats dan de andere.

In de baan van den ramus maxillaris superior:

- a. het temporo-malairpunt, gelegen in de wangspieren.

- b. het inwendige auriculair-punt, gelegen in het inwendige oor, ter plaatse, waar de nervus petrosus superficialis zich met den facialis vereenigt en de chorda tympani een aanvang neemt. Hoewel dit punt zich niet in het zachte verhemelte doet gevoelen, is het toch van niet minder belang, omdat de zenuwtak eigenlijk van een anderen stam zijn oorsprong neemt.
- c. het supra-alveolairpunt, gelegen waar de nervus alveolaris superior te voorschijn komt. Daarenboven kan men voor elken alveolus een eigen punt aannemen, maar zijn deze minder standvastig dan de eerste.

In de baan van den ramus maxillaris inferior:

- a. het temporo-malairpunt, gelegen, waar de nervus massetericus zich om de incisura sigmoïdea der onderkaak buigt
 - b. het labiaalpunt is niet met juistheid te bepalen, doch gelegen in de lipspieren.
 - c. het auriculo-temporaalpunt, gelegen aan den gehoor-gang, waar de nervus auriculo-temporalis en vooral de temporalis tusschen de articulatie der kaak met het slaapbeen te voorschijn treedt.
 - d. het linguaalpunt, tusschen de glandula sublingualis en de tong.
 - e. het kinpunt, een der meest belangrijke, ter plaatse waar, aan de voorzijde der onderkaak, de nervus dentalis inferior door het foramen mentale te voorschijn treedt.
- Eindelijk voegt Valleix, hoewel buiten de baan van den trigeminus, nog daarbij het pariëtaalpunt, gelegen aan het achterste gedeelte der sutura sagittalis, onmiddellijk boven de tubera parietalia. Het is een vereenigingspunt van een tak des nervus frontalis met den ramus tempora-

lis superficialis en den ramus occipitalis major en minor. Onder deze menigte punten waren het echter vooral de drie volgende, welke als plaatsen van aandoening werden waargenomen: het supra-orbitaalpunt, het infra-orbitaalpunt en het kinpunt; het laatste wel het meest.

Even als in die gevallen, waar het kaauwen, slikken, niezen, bewegen van den romp, van het oog, van de tong enz. de prosopalgie in het verloop eener zenuw opwekt, wordt ditzelfde door Valleix voor de punten bevestigd en kwam het niet zelden voor, dat te gelijker tijd meerdere punten in deze pijn deelden.

Wat nu over het algemeen de opvatting van Valleix dienaangaande betreft, meen ik hier eenigzins in kritiek te moeten treden. Dat de plaatsen waar de zenuwen door openingen uit het been te voorschijn treden, pijnlijker zijn dan elke andere, is ontegenzeggelijk toe te schrijven aan het meerdere effect, op die plaatsen door drukking te weeg gebracht. Daarenboven leerde de lijkopening, waar deze kon geschieden, dat juist op die punten eene anomalie van het been bestond, waarop we nog later terugkomen. Wat alzoo het aantal betreft, heeft Valleix zich zeker te ver laten vervoeren en we aarzelen niet ons met de meening van Hasse ¹⁾ te vereenigen, dat men niet zulk eene groote waarde kan hechten aan de points douloureux als Valleix dit doet, omdat ze in zeer vele gevallen zelfs geheel ontbroken. Ik zelf nam dit reeds bij twee patienten waar.

1) Hasse, Handbuch der speciell. Pathol. u. Therap. redig. von R. Virchow. IV Bd. Erlangen, 1856.

HOOFDSTUK III.

Verloop en uitgang der prosopalgie.

Prosopalgie behoort tot die ziekten, waar én het verloop én de uitgang in verschillende gevallen zeer uiteenloopen. De typische vorm alleen maakt hierop eene uitzondering; daarbij volgt op een aanval van zeer verschillende duur een tijd van rust, die één of twee ertmalen aanhoudt, om dan door een nieuw paroxysme te worden opgevolgd. Blumenbach vermeldt het geval van een jongeling, die plotseling elken nacht ten twaalf ure door neuralgia trigemini uit den slaap gewekt, gedurende tien achtereenvolgende uren door de hevigste pijn gekweld werd, waarna hij weer tot bedaren kwam en de patient zich het overig gedcelte van den dag nagenoeg in normalen toestand bevond.

De uitgang van dezen vorm, waarbij de periodiciteit en het steenkleurig bezinksel der geloosde urine eigenaardig zijn, is meestal gunstig, vooral in die gevallen, waar ten gepasten tijde de hulp van een bekwamen arts wordt ingeroepen. Zeer zelden zal zulk eene neuralgie van zelve, in de meeste gevallen daarentegen voor eene groote dosis chinine wijken.

In de andere vormen komen de aanvallen zeer onregelmatig en hangt dit veel van uitwendige invloeden af. Nu eens is er slechts intermissie van eenige uren, dan weer verlopen dagen, ja soms maanden zonder access.

Niet zelden neemt men bij vrouwen gedurende de menses

één of meer aanvallen waar, die na het eindigen van den stondenvloed ophouden. De meeste patienten zijn in de intermissies geheel en al van pijn bevrijd. Sommige klagen dan nog over een onaangenaam gevoel van drukking, waarbij zich lichtere doffe pijnen kunnen voegen. De duur der accessen verschilt van één of weinige minuten tot tien à twaalf uren. In enkele gevallen worden slechts van tijd tot tijd eenige voorbijgaande snijdingen gevoeld. De opmerking, dat over het algemeen in den nacht zich meer paroxysmi vertoonen dan gedurende den dag, verdient nog nadere statistische bevestiging, ofschoon ze zich aansluit aan hetgeen men bij andere ziekten waarneemt.

De uitgang der prosopalgie in het algemeen genomen, mag niet ongunstig genoemd worden. Het is niet juist, wanneer men staande houdt, dat prosopalgie zeer dikwijls éénsklaps een einde neemt. Dit komt wel is waar voor, doch meestal vertoont zich de verbetering grootendeels daardoor, dat de accessen met grootere intermissies terugkomen en in korteren tijd afloopen.

Enkele malen zag men prosopalgie eindigen met phlegmoneus worden der wangen. Dat de neuralgie somwijlen door eene soort metastase of crisis, als jicht, haemorrhoiden, terugkomenden huiduitslag, gonorrhoea enz. kan verdwijnen, willen eenige schrijvers betwijfelen. In meerdere gevallen intusschen werd dit waargenomen; we hebben er reeds een voorbeeld van bijgebracht en meenen daarom, dat de critici van den nieuweren tijd in dien twijfel te ver gaan.

Tegenover de gunstig verloopende gevallen staan daarentegen een aantal andere, waar de ziekte, trapsgewijs toenemende, eindelijk na langdurige uitputting een einde

maakt aan het leven van den patient. Dit zijn meestal zeer slepende gevallen, waar de patienten eenen hoogen ouderdom bereiken, zonder dat er zich eene blijvende vermindering der symptomen openbaart. Gewoonlijk wordt deze vorm door melancholie, door stoornis der motorische zenuwen enz. nog verschrikkelijker en volgt ten laatste een toestand, waarin de patient zijne nog overige levensdagen in de grootste smart en ellende slijt. Te regt neemt deze ziekte dan ook eene eerste plaats in onder de *cruces medicorum*. Niet zelden maakten de patienten zelve een einde aan hun leven. Halford haalt eenige gevallen aan, waar prosopalgie in apoplexie eindigde. Ook in eene in het laatste hoofdstuk te vermelden waarneming van mijn Promotor was dit het geval. De vraag is intusschen, welk verband er tusschen de oorzaak der prosopalgie en der apoplexie bestond? Dat zal zeer verschillend wezen en ook geheel kunnen ontbreken.

Om een voorbeeld te geven, hoe prosopalgie in alle akeligheid kan optreden, ja de helft eens menschenlevens kan verbitteren, meen ik nog in het kort terug te moeten komen op het reeds meermalen van Romberg aangehaalde geval. Hier vinden we een toestand beschreven, waar een patient, ofschoon rijk bemiddeld, zijne dagen als het ware gelijk een verlatene heeft moeten doorbrengen, terwijl hij bijna immer door de zwaarste folteringen gemarteld, zijne huisgenooten dagelijks deed vreezen voor een zelfmoord. Eerst na verloop van 25 jaren vertoonde zich een merkbaar verval van krachten en werden verschijnselen van verlamming van den sphincter vesicae waargenomen, ten gevolge waarvan incontinentia urinae ontstond. Daarbij voegde zich nu en dan duizeling, welke

den patient soms onder het gaan overviel, zoodat hij naar den linkerkant — aan welke gezigtshelft ook de neuralgie zetelde — dreigde omver te vallen. Tien dagen voor zijn dood vertoonde zich voor het eerst ischurie, waarop de aangezigtspijn verdween, maar de lijder in sopor en convulsies zijn leven eindigde.

HOOFDSTUK IV.

De oorzaken der prosopalgie.

Op de vraag naar de oorzaken der prosopalgie kan in het kort geantwoord worden, dat alle prikkels, welke eene hoogere werkdadigheid in het gevoelsgedeelte van den nervus trigeminus opwekken, deze neuralgie te weeg brengen. Willekeurig kunnen we reeds deze werkdadigheid in de zenuw opwekken, door aanwending van koude, hitte, drukking, electriciteit enz.; maar nog duidelijker wordt ons die zaak bewezen uit de proeven van Valentin, van Magendie en later nog van Bérard¹⁾, waarbij het doorsnijden der zenuw, als het irritamentum bij uitnemendheid, zoowel binnen als buiten den schedel van een hond, met hevige pijn vergezeld ging.

Later zijn ons nog eenige gevallen medegedeeld van chirurgische operatiën, waar de noodzakelijkheid de doorsnijding der zenuw vorderde, in welke juist het treffen

1) Sur les fonctions du nerf facial. vol. IV. 1835—36.

van een tak des trigeminus het pijnlijkste oogenblik voor den patient was. Een schoon voorbeeld hiervan geeft ons nog Romberg, die dit waarnam bij het wegnemen van een spekkezwel uit de bovenkaak door Dieffenbach. „De lijderes,” zegt Romberg ¹⁾, „hield zich heldhaftig tot op het oogenblik, dat bij het doorzagen van het been, de zenuw onder de oogholte werd doorgescheurd. Toen gilde zij het uit en sprong van pijn van haren stoel op.”

Ik meen de prikkels, waardoor prosopalgie ontstaan kan, te moeten onderscheiden in de zoodanige, welke in het verloop en in die, welke aan den oorsprong der zenuw hunnen zetel hebben. Hun aard ligt in menig geval nog in het duister en we bewegen ons hier nog op een onzekker terrein, dat we eenmaal door zuivere observaties, statistiek, enz. hopen te verkennen.

Het kan intusschen niet geloofend worden, dat de anatomische pathologie reeds vele feiten aan den dag brengt, welke ons op den weg der oorzakenleer voorlichten. Behalve ontstekingsachtige processen en outaardingen der zenuw zelve, nam men veranderingen in hare omgvingen waar, als: verdikkingen van het neurilema, strakke likteekenen, waardoor eene trekking werd te weeg gebragt, ziekten van de beenderen van het aangezicht en van den schedel: ostitis, periostitis, caries, hypertrophie; uitgezette bloedvaten: ancurysmata, varices gezwollen: scirrhus, fibroïden, exostosen, polypen enz. Ik wil eenige voorbeelden bijbrengen.

C. Sprengel vond in een geval van prosopalgie het

1) Op de aangehaalde plaats.

neurilema der aangedane zenuw verwijd en met serum gevuld; Cruveilhier in een ander het peripherisch gedeelte van den facialis verdikt en als door een carcinomateuse schede omsloten. Ook Fothergill had reeds in een geval scirrheuse zwelling der glandula sub-maxillaris opgemerkt.

Sir Halford zag reeds verscheidene malen verdikkingen van het voorhoofds- zeef- en wiggebeen, afschilfering van de wortels der tanden, afschilfering van een beenstuk der bovenkaaksholte, exostose van een tand als oorzaak der neuralgie. Ook Brodie maakt gewag van twee gevallen van prosopalgie, waarbij deze vergezeld was met ziekte der bovenkaak, die men voor oorzaak mogt houden.

In het ontleedkundig museum van het Guy's hospital te Londen wordt een schedel bewaard van een lijder aan prosopalgie, waar de geheele binnenvlakte van het os temporis sterk is gehypertrophieerd. In den schedel van den beroemden Pemberton, welke aan neuralgie onder de linkeroogholte geleden heeft, was het os frontis verdikt en stak een beenachtig concrement in het sikkelvormig verlengsel van het been uit. Dit geval wordt door Travers medegedeeld.

Bright vond ontaarding van den sinus sphaenoïdalis en fungeuse gezwellen, welke de dura mater juist onder het voorste gedeelte van den linker lobus medius, ophief.

Haygate verhaalt een geval, waar een scirrheus gezwel aan de basis cerebri oorzaak der prosopalgie was.

Thibault en Maréchal namen een kankerachtig gezwel waar ter regterzijde der protuberantia annularis, welke den oorsprong des nervus trigeminus omgaf. Eindelijk meen ik nog het aangehaalde geval van Romberg

te moeten mededeelen. Hier wees de sectie op eene de generatie der hersenvaten met ziekelijke uitzetting daarvan, op eene sterke verdikking der schedelbeenderen, op atrophie der aangedane zenuw en partiële verweeking der hersenen.

Bij de voorbeelden van vreemde lichamen onder de huid vonden we een merkwaardig geval, door Jeffreys vermeld, waar gedurende 14 jaren een porseleinen scherf bij een meisje de hevigste prosopalgie had veroorzaakt.¹⁾ Er was slechts eene insnijding ter verwijdering noodig, om de patiente, na verloop van twee maanden, zonder de minste pijn in haren vroegeren toestand te herstellen.

Daarentegen worden nog een menigte gevallen vermeld, waar carieuze tanden, maar vooral ligte erosies en zwelling van het been, ter plaatse van de foramina ter doorlating der zenuw, oorzaak waren der hevigste pijnen.

Na aangetoond te hebben, wat de pathologische anatomie ten aanzien van ziekteprocessen en andere oorzaken, die de zenuw, zoowel in haren loop als aan haren oorsprong, pijnlijk hadden aangedaan, geleerd heeft, meen ik thans te kunnen overgaan tot die gevallen, waaromtrent het ontledmes nog geen uitsluitel heeft gegeven, maar we toch door empirie, op zuivere waarneming grond, reeds in staat zijn, eenig waarschijnlijk vermoeden te uiten. Het kan echter niet geloofend worden, dat we nog in $\frac{1}{3}$ der gevallen ons daarmee mochten te vreden stellen.

Boven allen twijfel verheven schijnt de invloed der malaria te zijn. Er is eene typische prosopalgie, wier

1) In Lond. med. a. phys. Journal 1823. March.

aanvallen op gezette tijden, hetzij dagelijks, hetzij om den anderen, hetzij om den derden dag terugkeeren, die zich nu eens als febris larvata, dan weder als febris comitata vertoont op plaatsen, waar tusschenpoozende koortsen endemisch zijn, die wijkt voor chinine en andere zoogenaamde antitypica, welke men met het volste regt aan de werking dier malaria toeschrijft. Eene epidemie van dezen ziektevorm, in het jaar 1835 te Parijs voorgekomen, is beschreven door Sandras.

In noordelijk gelegen landen komt de ziekte meer voor dan in het zuiden; bij eene koude, vochtige weersgesteldheid meer dan bij eene warme en drooge. In den zomer — de ervaring van goede waarnemers heeft het geleerd — is het aantal lijdens aan prosopalgie veel geringer dan in de andere jaargetijden. Op zich zelf bewijst dit reeds, dat koude onder de oorzaken van prosopalgie moet geteld worden. Het wordt bevestigd door de waarheid, dat prosopalgie zeer dikwijls ontstaat, als de peripherie van den nervus trigeminus aan den invloed van tocht is blootgesteld geweest. Hasse noemt dan ook verkoeling een der veelvuldigste oorzaken van prosopalgie.

Ofschoon minder stellig bewezen, heeft men toch meermalen eene zoodanige afwisseling van arthritische aanvallen en aanvallen van prosopalgie waargenomen, dat een onderling verband moeilijk ontkend kan worden. Dat vermoedsaandoeningen, even als tot andere zenuwziekten, zoo ook tot prosopalgie aanleiding kunnen geven, wordt door de dagelijksche ondervinding bevestigd. Ook heeft men dikwijls reden gehad een verband aantenemen tusschen het plotseling verdwijnen van een huiduitslag, het onderdruk-

ken van een habitueel voetzweet en het optreden eener prosopalgie. Hetzelfde geldt van een gestoorden haemorrhoidaalvloed. Mijn Promotor heeft mij een door hem waargenomen geval verhaald van een jonge gezonde boerin, bij welke, zoo het scheen, door het aantrekken van koude kleederen de even begonnen menstruatie was opgehouden met spoedige opvolging eener hevige prosopalgie. Hirudines ad vulvam herstelden den stondenvloed en de aangezigtspijn was als weggevaagd en is niet meer teruggekomen. Van grooten invloed schijnt prikkeling van de organa genitalia te zijn. Bij onanisten, bij hystericae, bij vrouwen, die organische gebreken van den uterus hebben, is prosopalgie niet zeldzaam.

Hoogstwaarschijnlijk intusschen moet in zoodanige gevallen ook eene abnormale bloedsmenging in rekening gebracht worden. Hoewel ook zeker volbloedige personen wel eens aan prosopalgie lijden, neemt men ze toch meer waar bij anaemische, chlorotische individu's. Valt zij zamen met scorbutische verschijnselen, met syphilis, ook dan schijnt het aannemen eener specifieke dyscrasie als eenige, of althans medewerkende oorzaak allezins geregvaardigd.

Onder de voorbeschikkende oorzaken, die in ons zelve liggen, komt in de eerste plaats in aanmerking, de leeftijd. Neuralgia trigemini wordt nooit gevonden bij kinderen en knapen. In het algemeen heerscht zij tusschen de 30 en 60 jaren, ofschoon er uitzonderingen op den regel zijn. Fothergill en Pujol hadden nooit een lijder aan prosopalgie beneden de 40 jaren waargenomen. Wat de sexe aangaat, waren volgens Fothergill de meeste patienten van het vrouwelijke geslacht. Anderen, zooals Thou-

ret en Frank namen meer gevallen bij mannen waar. Romberg vond hierin geen verschil.

Uit de belangrijke statistiek door Chaponnière verzameld, blijkt intusschen duidelijk, dat wel degelijk het vrouwelijk geslacht aan deze ziekte meer blootstaat dan het mannelijke. In jeugdigen leeftijd vond hij meer vrouwen, terwijl in den middelbaren het getal lijders van beider sexe gelijk was.

Omtrent de constitutie vond men, dat aan de zwakke vooral eene praedispositie voor neuralgie verbonden is, hoewel de sterke in het geheel niet is uitgesloten; want, volgens de verzekering van Fothergill, bezaten diens patienten nagenoeg allen een sterk gestel.

Een grooteren invloed schijnen de temperamenten op de neuralgie uit te oefenen. Volgens de meening van Chaponnière zijn alle aan prosopalgie blootgesteld, evenzeer het melancholische als het cholerische en sanguinische temperament. Het lymphatische en nerveuse schijnt intusschen het meest tot prosopalgie voor te beschikken. De dispositie door hereditieit laat immer nog veel twijfel over. Er is te dien aanzien behoefte aan strenge kritiek. Romberg neemt ze aan, doch Valloix waagt het niet in deze zijne meening te uiten.

Vraagt men nu, hoe de verschillende oorzaken, welke wij buiten de door de pathologische anatomie aangegevene hebben opgenoemd, prosopalgie te weeg brengen, dan zijn wij niet in staat daarop een volkomen bevredigend antwoord te geven. Het schijnt wel, dat in die gevallen, waar de prosopalgie niet enkel als irradiatieverschijnsel kan beschouwd worden, zoo als men misschien bij hysterische toestanden, bij ontaardingen van den uterus en

dergelijke mag doen, tot eene gewijzigde voeding der zenuw zelve of van het centrum, waaruit zij ontstaat, besloten moet worden. Meer kunnen wij er ook niet van zeggen. Geconstateerd is die wijziging niet en, of zij het ooit zal worden, is op zijn minst genomen twijfelachtig.

Dat in de meeste gevallen niet in de peripherie, maar in het centrum de aanleiding tot de prosopalgie moet gezocht worden, schijnt deels om den aard der oorzaken, deels om hetgeen men bij andere zenuwziekten pleegt aan te nemen, deels eindelijk om den invloed eener tegen het centrum gerigte behandeling, waarvan wij een paar voorbeelden zullen bijbrengen, te mogen worden aangenomen. Dit neemt niet weg, dat de prosopalgie ook een peripherischen oorsprong kan hebben. Ontstaat zij bijv. door tocht, dan houden wij het voor waarschijnlijk, dat er een ziekteproces in de peripherische zenuwen zelve is.

HOOFDSTUK V.

Behandeling.

Er zijn zeker weinig ziekten, waartegen zoo veel geneesmiddelen zijn aanbevolen, als tegen prosopalgie. Ze allen op te noemen, ook die, welke om de gebleken werkeloosheid, even spoedig in vergetelheid als in zwang zijn geraakt, zoude ondoelmatig wezen. Wij bepalen ons bij het doorloopen der voornaamste en bij het aangeven van de beginselen, die, naar onze meening, den arts bij

de behandeling van dezen ziektevorm behooren te leiden. Bij het groot aantal hypothesen, die omtrent den aard der prosopalgie zijn vastgesteld geworden, kan het geen verwondering baren, dat elke vormer van zulk eene hypothese, een in zijn oog rationeel specificum, immers eene specifieke geneeswijze, tegen deze ziekte bezat. Zoo meende Fothergill, door het toedienen van cicuta in klimmende dosis, de door hem veronderstelde kankerachtige diathesis te bestrijden, en waarlijk mogt hij zich enkele malen over een gelukkigen afloop verheugen. Löbenstein-Loebel, een voorstander der inflammatioetheorie, trachtte met algemeene bloedonttrekkingen, met hirudines, ung. hydrarg., enz. rationeel te blijven, en ook hem gelukte het soms deze lastige kwaal te boven te komen ¹⁾. Wie onzer intusschen zou zich thans nog als zijn aanhanger durven verklaren? We ontkennen niet, dat er gevallen zijn, waarin het appliceren van bloedzuigers en het inwrijven van ung. hydrarg. nuttig kan wezen, maar beweren, dat er eene bijzondere aanwijzing voor moet bestaan. Hetzelfde geldt van afleidende middelen, van bloedige koppen in den nek, van sterke purgantia, pulpa colocynthidis en ol. crotonis, door Charles Bell bijzonder aanbevolen.

Meerdere navolgers vond de methode van Hutchinson, bestaande in het geven van subcarbonas ferri in zeer groote giften. Vooral in die gevallen, waar eene duidelijk op den voorgrond tredende anacmie op een toestand wijst, die in oorzakelijk verband kan staan met de prosopalgie, kan dit medicament of wel een der

1) In H. J. 1817. Bd. XLIV. St. I. p. 47.

andere ijzerpraeparaten als geïndiceerd beschouwd worden.

Op den voorgrond behoort te staan het wegnemen, zoo mogelijk, der oorzaken, die tot het ontstaan der prosopalgie aanleiding hebben gegeven. Organische gebreken binnen den schedel gelegen, waarvan wij er boven eenige hebben opgenoemd, laten eerstens in de meeste gevallen geen zekere diagnose toe en zijn ten andere, ook al worden ze herkend, voor geen verbetering vatbaar.

Gezwollen aan de peripherie gelegen, die door drukking of prikkeling van een of meer takken van den trigeminus, prosopalgie schijnen te veroorzaken, moeten, zoo mogelijk, worden weggenomen.

Ingeval vreemde lichamen als oorzaak der prosopalgie worden gediagnosticeerd, behoeft het naauwelijks een beoog, dat daarin, zoo speedig mogelijk, door de verwijdering moet voorzien worden, zoo als ons dit in het reeds aangehaalde geval van Jeffroys, door een porcelainen scheef wordt duidelijk gemaakt.

Is de prosopalgie het uitwerksel der malaria, dan komt chinine te pas. Ik heb daarover reeds met een enkel woord gesproken. Het middel heeft bij de behandeling der typische prosopalgie, zoowel als in die der gewone febres intermittentes, zijnen ouden roem volkomen gehandhaafd. Zeer zelden liet het den arts, immers als de diagnose juist was, in den steek. Waar dit het geval mogt zijn, daar kan het gebruik der solutio Fowleri, in giften van 3 tot 4 druppels met voorzigtige opkliming in aanmerking komen. Ook in andere vormen wordt het arsenicum door Romberg onder de zoogenoemde specifica opgenoemd. Het meest en snelst gevolg zag hij daarvan in gevallen van prosopalgie bij hysterische vrou-

wen. Hoe meer anaemisch de patienten waren, des te duidelijker was de werking. Anaemie, met prosopalgie zamenvallende, — we hebben het reeds aangestipt, — geeft overigens een stellige indicatie voor *martialia*, terwijl tevens voor een krachtige voeding moet gezorgd worden.

Het bestaan van dyscrasien vordert eene behandeling, beantwoordende aan haren aard. Zoo zal syphilis, die door sandoeningen van het been en van het beenvlies, welligt ook op andere wijze, prosopalgie kan te weeg brengen, naar de bijzondere gesteldheid van het individu, met kwikpraeparaten of *iodetum kalicum* moeten bestreden worden. Is hystericie in het spel, dan komen *valeriana*, *asa foetida*, *castoreum* of zijn allerdoelmatigst surrogaat, dat we in onze Akademische Kliniek bijna als het antihystericum bij uitnemendheid hebben leeren kennen, *hyraceum* te pas. Komt men tot de overtuiging, dat de prosopalgie van rheumatischen aard is, valt ze namelijk zamen met andere rheumatische verschijnselen of is ze ontstaan door tocht of onder den kennelijken invloed eener koude, vochtige luchtgesteldheid, dan zullen vooral *diaphoretica* en zoogenoemde *antirheumatica*, *aconitum*, *guaiacum*, *colchicum* en dergelijke bij een warm régime, van toepassing zijn. Vooral van de *tinct. guaiac. volat.* in betrekkelijk groote giften, werd enkele malen een goed gevolg gezien. Heeft onderdrukking der menstruatie tot de prosopalgie aanleiding gegeven — we hebben er reeds een voorbeeld van bijgebracht — dan zijn voetbaden en *hirudines ad vulvam* aangewezen. Schijnt ze in verband te staan met het ophouden van haemorrhoidaalfloed, dan *hirudines ad anum*. In het laatste geval kan ook eene kuur te Wicsbaden, gelijk bij het bestaan van leverlijden eene

te Karlsbad, Vichy of Marienbad, als de omstandigheden der lijders dit toelaten, in aanmerking komen.

Zijn de min of meer verwijderde oorzaken, die de prosopalgie hebben te weeg gebragt, onbekend, dan tracht men de irritatie van den nervus trigeminus te bestrijden, en wel voornamelijk door het in- en uitwendig gebruik van narcotica, die trouwens dikwijls ook nog daar te pas komen, waar men ook aan eene indicatio causalis heeft te voldoen. De meest aanbevolene zijn: opium, stramonium, hyoseyamus, belladonna, aconitum, veratrum en conium met hunne werkzame bestanddeelen en bereidingen. Het eerstgenoemde schijnt als pijnstillend middel in alle vormen van prosopalgie nog het best te voldoen. Men moet evenwel, met kleine doses beginnende, van lieverlede klimmen, om ten laatste zeer groote doses te geven, hetwelk, blijkens de ondervinding, mits er geen duidelijke contra-indicatieën zijn, veilig kan geschieden. Niet zelden gebeurt het, hoe moeilijk zulks ook te verklaren zij, dat het eene praeparaat beter voldoet dan het andere. Ter voorkoming van narcose is het daarom nuttig, alvorens sterk te klimmen, eene andere bereiding te beproeven. Zoo kan men opium purum, pulvis Doveri, vinum opii, laud. liq. Sydenh. en eindelijk ook morphine gebruiken.

Van gunstigen invloed schijnt te zijn, de verbinding van opium met andere middelen. Menigmaal werd eene combinatie van subcarbonas ferri, van chinine, van ipecacuanha met morphine nog werkzaam bevonden, waar een gelijke dosis van het laatstgenoemde middel, zonder die verbinding van geen gevolg was. ¹⁾

1) Dr. Rud. Leubuscher, Krankheiten des Nervensystems. Leipz. 1860.

In den laatsten tijd is de morphine bij voorkeur als anodynum aangewend, en wegens zijne gemakkelijke toediening, en omdat het minder congestie naar de hersenen veroorzaakt dan opium. Men kan hiermede van $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, ja in hardnekkige gevallen tot $\frac{1}{2}$ grein pro dosi, tweemaal daags, stijgen.

Volgens Canstatt neemt ook het stramonium eene eerste plaats in onder de narcotica, doch werd dit in latere toepassing minder doelmatig bevonden. Hij bediende zich bij voorkeur van het extractum, hoe bercid wordt niet aangegeven, in giften van $\frac{1}{2}$ tot 3 grein, dagelijks driemaal genomen.

Langen tijd bekleedde ook de hyoscyamus eene voorname plaats in de rij der anodyna. Dit maakte het hoofdbestanddeel uit der zoo bekende pillen van Meglin.

R. Extr. hyoscyam nigr.

Oxyd. zinci

Pulv. rad. valer. aa. scr. j.

Succ. liq. q. suff. ut f. pill. no. xx.

te beginnen met 's morgens en 's avonds één pil, doch op te klimmen tot 30 à 40 stuks daags.

Valleix maakte van deze kuur met veel ophew gewag; hij zag daardoor menig chronisch geval van prosopalgie genezen. Ook in Hufeland's Journal der practische Heilkunde werd de hyoscyamus in de volgende verbinding zeer aangeprezen.

R. Extr. cort. aurant. dr. ij.

„ hyoscyam. gr. iv.

Aq. destill. unc. iv.

Spir. Minder. dr. ij.

s. alle 2 uur één lepel.

Hufeland zelf en met hem Rademacher roemde zeer de aconit. De eerste bediende zich van de tinct. acon. aether. viermaal daags 50 druppels, terwijl de laatste het extractum (zeker het door uitpersing bereide) tot 6 grein driemaal daags verkoos. Ook de belladonna mag als antineuralgicum hier niet onvermeld blijven. Veelal schijnt eene combinatie met opium soms zeer gunstig te werken.

R. Extr. opii

„ bellad. aa. gr. x.

Aq. laur. cer. unc. i.

s. viermaal daags 5 druppels.

De voornaamste medicamenten voor inwendig gebruik kortelijk besproken hebbende, meen ik te kunnen overgaan tot diegene, welke voor uitwendige applicatie zijn dienstig bevonden. Hiertoe behooren de morphine, de chloroform, de coniine, de veratrine en de aconitine. Hun algemeen gebruik heeft grootendeels de inwendige behandeling verdrongen.

De morphine wordt endermatisch aangewend door middel van een vesicans, door subcutane injectie of door inenting. In het eerste geval wordt de tot wond gemaakte oppervlakte tweemaal daags met een mengsel van $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{2}$ grein acet. morphii en gr. vi pulv. gum. arab. bestrooid. Voor de subcutane injectie bezigt men eene oplossing van i gr. morph. op i scr. water. Voor de inenting i gr. met een weinig speeksel vermengd. Men maakt daarbij 15 - 20 prikken in de huid.

Het tweede middel, de chloroform, schijnt bij prosopalgie de morphine in snelle werking te overtreffen. Het best gebruikt men dit als liniment: $\frac{1}{2}$ - 1 dr. op 1 unc.

ol. olivar. Ook zag men soms verligting der pijn intreden door een stukje boomwol met een paar druppels chloroform er op in het oor te stoppen.

Voor al in den laatsten tijd werd de coniiine tegen neuralgie aangewend en ik meen, dat, wanneer ze in staat is, bij supra-orbitaalpijn ten gevolge van de eene of andere oogontsteking de pijn weg te nemen, zij niet van minder waarde zal zijn bij de neuralgie van den trigeminus, welke op zich zelve optreedt. De beste applicatie is wel in omslagen van 1 gr. op 6 unc. aq. of wel als liniment $\frac{1}{2}$ grein op 1 dr. ol. olivar. Inwendig, we hebben er reeds gewag van gemaakt, werd het extr. conii vroeger reeds tot 4 à 5 grein daags voorgeschreven. De veratrinezalf, 1 scr. op 1 unc. axung. porci, werd in vele opzigten, vooral door Turnbull geroemd. Men wrijft die gedurende den aanval zoo lang op de pijnlijke plaats, tot dat een gevoel van warmte en prikkeling ontstaat. Hetzelfde geldt van de aconitine, mede door Turnbull aanbevolen en op dezelfde wijze gebruikt.

Romberg en Hasse konden aan de veratrine slechts eene palliative werking toeschrijven.

De aanwending van koude in omslagen van koud water en ijs, van koude begieting en douches is bij aangezigtspijn van weinig nut. Wel wordt zij soms voor een oogenblik er door gestild, maar om met des te meer woede terug te keeren.

Als palliatief kan somtijds de compressie der zenuw nog in aanmerking komen. Een patient onder behandeling van Hasse kon den hevigsten aanval onderdrukken, wanneer het hem gelukte de supra-orbitaalzenuwen sterk genoeg te drukken. Merkwaardig is het geval door Earle

verhaald van een smid, die door middel eener stalen veer de arteria temporalis drukte en dan den ganschen dag aan het aambceeld werken kon. Naar aanleiding daar van heeft men ook aangeraden, de arteria carotis zamen te drukken.

Van groote waarde bij de behandeling der prosopalgie zijn tegenprikkels. Zij worden vooral door Valleix geroemd, die er inzonderheid bij eene acute neuralgie meestal schoone uitkomsten van zag. Veel minder of geene uitwerking hadden zij in chronische gevallen.

Welken invloed intusschen een setaceum in chronische gevallen kan hebben, blijkt uit de twee volgende, mij door mijn Promotor medegedeeld.

GEVAL I.

Den 8sten November van het jaar 1860 — het zijn de woorden van Prof. Loncq, — kwam een veertigjarige kolenmeter uit Zuid-Holland bij mij als tot een laatste toevlugt, om zoo mogelijk bevrijd te worden van eene ondragelijke aangezigtspijn, die gedurende meer dan anderhalf jaar aan alle hulpmiddelen, die de kunst had aangewend, hardnekkig weerstand had geboden. De laatste twee maanden had hij er niets meer aan willen doen. Zijne beurs was uitgeput, en de ondervinding scheen geleerd te hebben, dat *zijne* kwaal ongeneeslijk was. Meermalen was hij, in een vlaag van wanhoop, op het punt geweest zich zelve het leven te benemen, maar was daarvoor gelukkig nog bewaard geworden. De man zag er allerakeligst uit. Men zoude hem eer voor iemand van zestig, dan van veertig jaren

hebben gehouden. Zijne oogen waren bijzonder flauw, de linkerzijde van zijn aangezicht zeer ingevallen, de regter bol, eenigzins hydropisch. Er was algemeene verma-
gering, een kleine, radde pols, weinig oetlust, vrij re-
gelmatige stoelgang, bleeke, geen albumenhoudende urine;
overigens, met uitzondering van het gelaat, geene zie-
kelijke verschijnselen. De regterzijde van dat gelaat, het
regter neusgat, het regter oog, de regter helft der tong,
in één woord alle bereikbare deelen, die gevoelstakken
van den nervus trigeminus ontvangen, verdroegen niet
de minste aanraking. Er was eene nimmer ophoudende,
naar de uitdrukking van den patient vreeselijke knaging,
meermalen des daags en vooral des nachts aanvallen van
woedende pijn, die wel eens slechts eenige minuten, maar
meestal een half uur en langer nog aanhielden. De man
verzekerde vroeger, naar zijne herinnering, altijd gezond
te zijn geweest. Zonder kennelijke aanleiding waren die
pijnen in het voorjaar van 1858 begonnen, van lieverlede
toegenomen en binnen den tijd van zes maanden geklom-
men tot die hevigheid, welke hem alle rust en alle le-
venslust ontnomen had en waarin hij zich thans aan mij
vertoonde.

Welke geneesmiddelen hij gebruikt had, wist hij niet,
maar hun aantal was legio geweest. Eens had men hem
ook koppen in den nek gezet en gedurende een veertien
dagen had hij daar ter plaatse een fontanel gehad, nu
echter reeds sedert langen tijd gesloten. Dat ik voor mij
zelven eene ongunstige prognose maakte, ligt in den aard
der zaak. Wel mogt ik aannemen, dat overgroote gevoe-
ligheid, door anaemie, als eindgevolg van langdurig lij-
den, veroorzaakt, de hevigheid der pijnen vermeerderde;

maar er moest toch een meer belangrijke oorzaak zijn, welke den trigeminus bij aanhoudendheid irriteerde en het lang bestaan van die oorzaak maakte het zeer waarschijnlijk, dat de kunst in dezen onmagtig zoude wezen. Er was maar één grond van hoop, die overbleef, de waarheid namelijk, dat men te weinig gedaan had tot afleiding in de nabijheid van de waarschijnlijke zitplaats der ziekte. Ik liet een setaceum hoog in den nek zetten, beval een voedend dieet aan, schreef een zalf met aconitine voor als palliatief voor hevige aanvallen, en voor aanhoudend gebruik lactas ferrosus met resina guajaci en extr. aconiti, in pillenvorm: het ijzer natuurlijk uit aanmerking van de blijkbaar slechte bloedcrasc; de andere middelen in de veronderstelling, op den aard van 's mans beroep gegrond, dat er een zoogenaamd rheumatisch element in het spel was.

Er zijn er misschien, die deze behandeling te gecompliceerd noemen en ze daarom afkeuren; omdat het, bij eventueel gunstigen uitslag, niet wel blijken kon, of die uitslag aan den invloed van één of van meer middelen, en van welke moest worden toegeschreven. Ik stem het gaarne toe. Mijne discipelen kunnen getuigen, dat zulk eene behandeling ook in strijd is met mijne gewoonte. Ik meende intusschen, dat het in casu pligt was de zuiverheid der observatie op te offeren aan de meerdere kans om zulk een naamloos lijden spoediger te lenigen.

Na verloop van drie weken kwam de patient in veel verbeterden toestand terug. Hij zag er oneindig beter uit, gevoelde zich krachtiger, was uitermate tevreden en vol hoop op herstel. De pols was voller en bedaarder, het oog minder flauw, de regter wang aanmerkelijk ge-

slonken. De man vertelde mij, sedert de applicatie van het setaceum zulke hevige aanvallen als vroeger niet meer gehad te hebben. Het bewijs vond ik daarin, dat hij van de aconitine-zalf, die alleen voor hevige accessen was aanbevolen, en welke hij eerst twee dagen na zijne terugkomst ontvangen had, daar ze in zijne woonplaats niet voorhanden was, geen gebruik had gemaakt. Wel had hij aanvallen van pijn gehad en had die ook nog nu en dan, maar ze waren trapsgewijze én in hevigheid én in aantal verminderd, terwijl die aanhoudende knaging sedert acht dagen geheel was opgehouden. De hyperaesthesie was niet geweken, maar toch aanmerkelijk verminderd. Ik ried natuurlijk het setaceum te onderhouden, en met dezelfde geneesmiddelen en goede voeding voort te gaan, met vermindering, zoo als van zelve spreekt, voor zooveel dat mogelijk was, van de aëris injuriac.

Tegen het einde van December, alzoo een maand later, kwam de kolenmeter berigten, dat alleen nog eenige gevoeligheid en nu en dan eene ligte vermaning van pijn was overgebleven. Het setaceum verveelde hem geweldig. Ik drong intusschen ernstig aan op het onderhouden daarvan en tevens op het voortdurend gebruik der pilulae martiales.

In het begin van Maart ontving ik van de chirurgijn, die het setaceum geappliceerd had, het berigt, dat er ja nog eenige gevoeligheid aan de aangedane zijde bestond, maar dat deze toch zoo gering was, dat de patient allervriendelijkst verzocht het setaceum te mogen verwijderen, daar hij met een seton in den nek geen kolen kon meten en kolen moest meten, om in zijne behoeften te voorzien. Ik antwoordde, dat er tegen aangevoerde argumentatie niets

was in te brengen, maar dat ik van een geneeskundig standpunt mij nog tegen het wegnemen van het setaceum moest verzetten. Ik heb er sedert niets meer van gehoord en mag dus veronderstellen, dat de beterschap bestendig is geweest.

GEVAL II.

In de maand Junij des vorigen jaars — het zijn wederom de woorden van Prof. Lencq — werd ik geraadpleegd door een ongehuwden geestelijke uit Gelderland, die sedert een klein jaar door een allerhevigste prosopalgie gekweld werd. In het begin van 1860 — zoo luidde het verhaal van den reisgezel des lijders, die zelf-moeijelijk spraken kon, — had zich even boven de bovenlip ter regterzijde een klein, pijnlijk puistje vertoond. Spoedig evenwel was dit verdwenen, maar de plaats, waar het gestaan had, was de zetel gebleven eener dikwerf terugkeerende ondragelijke pijn, die immer vergezeld was van een even hevige pijn hetzij onder, hetzij boven het regter oog, ter hoogte van het foramen supra-orbitale en op een omschreven plek boven op het hoofd, beantwoordende aan het middengedeelte van het regter wandbeen. Het oog der aangedane zijde werd gedurende de aanvallen van pijn zeer rood, terwijl er eene sterke afscheiding van tranen plaats had. De aanvallen kwamen zeer dikwijls zonder kennelijke uitwendige aanleiding, maar ontstonden oogenblikkelijk, wanneer de lip bewogen werd, zoo als bij spreken, eten, drinken en bij de minste aanraking van het eerstgenoemde gevoelige punt. Hun duur was zeer ongelijk, ook de hevigheid. In den regel toch was die bijzonder groot. Ik drukte de gevoelige plaats, ik liet den lijder spreken en zag de juist-

heid des verhaals volkomen bevestigd. Twee even bekwame als ervaren artsen hadden de kunst bijna uitgeput om den ongelukkigen man te helpen, maar niets had mogen baten. Hij was 53 jaren oud, van een rijzige gestalte, stevigen bouw, goed gevoed, maar bijzonder zenuwachtig. Objectieve ziekteverschijnselen, behalve de injectie der conjunctiva en den tranenvloed bij de aanvallen, waren niet te bespeuren.

De aard der oorzaak was in casu even onzeker als haar zetel. Ze kon even goed peripherisch als centraal wezen. De waarheid, dat de genoemde plek boven de bovenlip altijd het punt van uitgang was gebleven, namelijk der ziekelijke gewaarwording, en dat daar in het begin een puistje, alzoo een exsudatieproces, geweest was, kon zeker grond geven tot het vermoeden dat de oorzaak daar was gelegen. Maar die gevoeligheid en dat puistje, zoo het werkelijk in verband gestaan had met de prosopalgie, konden even goed excentrische verschijnselen geweest zijn. Omdat er nu op de bedoeld plaats niets te zien of te voelen was, hield ik, met het oog op het temperament des lijders en op grond van hetgeen de ervaring mij geleerd had, voor waarschijnlijker, dat er een centrale ziekte-toestand bestond. Ik ried een setaccum hoog in den nek te plaatsen. Die raad werd opgevolgd. Zoowel de gevoeligheid van het meermalen genoemde plekje boven de bovenlip als de hevigheid der aanvallen van pijn nam aanstonds af, verminderde hoe langer zoo meer en was in het laatst van Augustus tot een minimum gereduceerd. In September namen de verschijnselen weer toe. De eudermatische applicatie van acetate morphii op de gevoelige plaats, experimenti causa door mij aangeraden, leidde tot

geen resultaat. Wij bepaalden ons dus maar bij het setaceum. Pijn en gevoeligheid, ofschoon in graad niet te vergelijken bij hetgeen zij vóór de applicatie van dat middel geweest waren, hielden aan. Den 8sten November kreeg de lijder een lichten aanval van apoplexie. Hij bleef een half uur bewusteloos en bemerkte toen hemiplegie aan de linker zijde. Er werd geen bloedonttrekking gedaan. Gedurende twintig dagen was er geen spoor van prosopalgie. Daarna kwam ze terug, doch in geringe mate. Den 7den December vertoonde zich een nog lichtere aanval van beroerte zonder verergering der paralyse. Deze is sedert geheel opgehouden. De prosopalgie heeft weinig te betekenen, maar is toch nog altijd eenigzins aanwezig. Het setaceum wordt steeds onderhouden.

Behalve het setaceum komen in aanmerking: tinctura sinapeos, emplast. canthar., ung. Autenrieth., de acupuncture, de moxa en het cauterium actuale.

Valleix heeft nog proeven genomen met de cautérisation transcurrente. Hij maakte met een gloeiend mesvormig ijzer meerdere strepen langs het verloop der zenuw. Terstond na de cauterisatie, appliceert men koude omslagen en na 5 of 6 dagen verdwijnt de korst zonder suppuratie.

Eindelijk moet hierbij nog de cauterisatie met acid. nitr. pur. en het bestrijken van het palatum molle met verdunde ammonia vermeld worden.

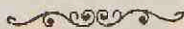
Onder de moderne middelen, die tot bestrijding van verschillende ziekte-toestanden gebezigd worden, neemt ook de electriciteit eene voornam plaats in. Men kan

hiervan ook bij prosopalgie zoowel in den vorm van een onderbroken, als onder dien van een constanten stroom gebruik maken. Physiologisch kan het niet geloofwaardig worden, dat wanneer langen tijd de inwerking van den geïnduceerden stroom de zenuw vermoeit of liever uitput, de prikkelbaarheid voor een tijd lang verloren gaat en zoo doende ook de pijn gedurende dien tijd ophoudt. Evenwel theoretisch is het onwaarschijnlijk, dat de electriciteit een blijvende verbetering kan te weeg brengen, en de ervaring leert ook, dat het niet zoo is. Ten slotte meen ik nog te moeten spreken over de doorsnijding der zenuw.

Nadat Maréchal het eerst de doorsnijding der zenuw als hulpmiddel tegen prosopalgie had beproefd, werd het doelmatige daarvan in discrediet gebracht. Later werd in Frankrijk, maar voornamelijk in Duitschland door Victor Bruns¹⁾ die doorsnijding op nieuw beproefd en kwam de laatste tot de volgende resultaten: dat met uitsluiting der gevallen, waarin het niet slagen op een gebrek in de diagnose of in de techniek berustte, en evenzeer van die, waarin het terugkeeren der pijn niet als een recidief van het slechts sluimerend ziekte-proces, maar als een nieuwe ziekte-toestand moest beschouwd worden, een zeer groot getal van waarnemingen gevonden worden, waarin de neurotomie deels een volkomen en blijvend, deels ten minste een tijdelijk gunstig gevolg had, dat van weinige maanden tot zelfs jaren duurde. De operatie, waarbij we, door cauterisatie of exstirpatie van een stuk zenuw, moeten zorgen, dat de beide zenuweinden, niet weer te zamen

1) Die Durchschneidung der Gesichtsnerven bei Gesichtsschmerz. Tübingen 1862.

groeijen, is volgens Bruns geïndiceerd: wanneer de pijn een vast begrensde gebied heeft; wanneer men met waarschijnlijkheid kan aannemen, dat de focus van prikkeling zich op eene plaats bevindt, waar de zenuw toegankelijk is voor het mes; wanneer andere kuren zonder gevolg zijn gebleven; wanneer eindelijk de patient door de hevigheid der pijn ongeschikt is geworden voor zijne beroepsbezigheden.

It is a common error to suppose that the
the only way to get the best of a man is to
be the first to speak. In fact, the best way
is to wait until he has said all that he
has to say, and then to say what you
have to say. This is the only way to
get the best of a man.

It is a common error to suppose that the
the only way to get the best of a man is to
be the first to speak. In fact, the best way
is to wait until he has said all that he
has to say, and then to say what you
have to say. This is the only way to
get the best of a man.

It is a common error to suppose that the
the only way to get the best of a man is to
be the first to speak. In fact, the best way
is to wait until he has said all that he
has to say, and then to say what you
have to say. This is the only way to
get the best of a man.

It is a common error to suppose that the
the only way to get the best of a man is to
be the first to speak. In fact, the best way
is to wait until he has said all that he
has to say, and then to say what you
have to say. This is the only way to
get the best of a man.

STELLINGEN.

I.

Aan elken icterus ligt belemmerde afvloeiing der gal te gronde.

II.

Ulcus ventriculi ontstaat in de meeste gevallen door verstopping eener arterie.

III.

De naaste oorzaak voor hypertrophie van het hart ligt in te sterke werking van dit orgaan.

IV.

Niet zoo zeer een raddere pols als wel een verhoogde ligchaamstemperatuur is een pathognomonisch teeken van koorts.

V.

Tot het genezen van ulcera kan niet te zeer op een ander constitutioneel lijden gelet worden.

VI.

De hydrops is geen ziekte, maar slechts een verschijnsel.

VII.

Zoowel theoretisch als praktisch beschouwd, is het aanwenden van koude op de borst bij pneumonie te verwerpen.

VIII.

De temperatuur der huid, niet den thermometer bepaald, is het beste onderscheidingsteeken tot het stellen der prognose bij typhus.

IX.

Diuretica genezen geen hydrops, ontstaan door parenchymateuse nephritis.

X.

Opium is het beste middel bij colica saturnina.

XI.

Digitalis purpurea is een der beste antiphlogistica bij pneumonie.

XII.

De paracentesis bij ascites is een palliatief middel.

XIII. •

Er bestaat geen specifisch teeken voor de onderkenning van goed- en kwaadaardige gezwellen.

XIV.

Ter genezing van fistula vesico-vaginalis is de bloedige naad de beste methode.

XV.

In enkele gevallen kan het doorsnijden van den trigeminus geïndiceerd zijn.

XVI.

Hektische koorts verbiedt de amputatie niet.

XVII.

Een chirurg, die niet tevens medicus is, verdient weinig vertrouwen.

XVIII.

De punctie met injectie van tinctura iodii is bij hydrocele te verkiezen boven de incisie.

XIX.

Bij iritis is de sulphas atropini het beste antiphlogisticum.

XX.

Bij eclampsia gravidarum kan het zoogenoemde accouchement forcé geïndiceerd zijn.

XXI.

Bij terughouding der placenta is de expectatieve methode af te keuren.

